

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2007, C.12, S.1 s.181-198.

TÜRKİYE, ÇEK CUMHURİYETİ, MACARİSTAN VE POLONYA'NIN AB'YE İHRACATININ BENZERLİĞİ ÜZERİNE SEKTÖREL BİR İNCELEME

A SECTORAL ANALYSIS ON THE SIMILARITY OF EXPORTS FROM TURKEY, THE CZECH REPUBLIC, HUNGARY AND POLAND TO THE EUROPEAN UNION

Yrd.Doç.Dr.Levent KÖSEKAHYAOĞLU¹

ÖZET

Çalışmanın temel hedefi Türkiye ve Avrupa Birliği'nin üç yeni üyesinin –Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya– rekabet güçlerini sektörel olarak analiz etmektir. Bu amaçla 1980-2003 döneminde sözü edilen ülkelerin Avrupa Birliği pazarına yaptıkları ihracatın benzerliği Finger-Kreinin endeksi kullanılarak sektörel bazda incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, ihracatlarının benzerliği çok düşük olduğu için Türkiye ve üç yeni Avrupa Birliği üyesi enerji ve tarım sektörlerinde birbirlerine rakip değildir. Ancak, Macaristan ve özellikle Polonya sanayi mallarında Türkiye'ye rakip ülkeler olarak gözükmektedir. Ayrıca, tekstil ve giyim sektörlerinde Avrupa Birliği'ne aday ülkeler olan Bulgaristan ve Romanya'nın ihracat yapıları Türkiye ile daha fazla benzerlik göstermektedir.

ABSTRACT

In order to provide a sectoral analysis of competitiveness for Turkey and the three new members of the European Union (namely the Czech Republic, Hungary and Poland), we examine the similarity of exports from these countries to the European market over the period 1980-2003 by using the Finger-Kreinin index. Our results suggest that the three new members are not Turkey's competitors in energy and agriculture industries as the similarity of their exports is quite low. However, Hungary and particularly Poland appear to be the main competitors of Turkey in industrial goods. We also find that export structure of the two candidates of the European Union – Bulgaria and Romania– is more similar to that of Turkey in textiles and clothing industries.

Finger-Kreinin endeksi, ihracatın benzerliği, rekabet gücü.
Finger-Kreinin index, similarity of exports, competitiveness.

¹ SDÜ, İİBF, İktisat Bölümü.

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin (AB) Ekim 2005'te Türkiye ile tarama ve müzakere sürecine başlamasıyla, AB'nin on yeni üyesi içinden gerek nüfus, gerekse milli gelirin büyüklüğü açısından Türkiye'ye daha benzer konumda olan Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın ekonomik yapılarının kıyaslamasına yönelik analizler büyük ivme kazanmıştır.

Yabancı sermaye çekme potansiyeli ve rekabet gücünün değerlendirilmesi açısından, bu ülkelerin tam üyeliğinin Türkiye için oldukça önemli ekonomik etkileri ortaya çıkarması beklenmektedir. Özellikle AB ile yapılan dış ticarete rekabet güçlerinin incelenmesi, genişleyen AB karşısında Türkiye'nin yeni pozisyonun daha sağlıklı olarak ortaya konulması açısından gerekli görülmektedir.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın dış ticaret yapılarını karşılaştırmak ve AB'ye yaptıkları ihracatın benzerliğinin sektörel bir analizini yaparak, sözü edilen dört ülkenin AB pazarında ne ölçüde birbirlerine rakip olduklarını tespit etmektir. Bu amaçla, ilk olarak *ihracatın benzerliği* kavramı üzerine teorik bir değerlendirme yapılarak, benzerlik katsayısının hesaplanması üzerinde durulacaktır. Daha sonra, incelenen dört ülkenin toplam ihracat ve ithalatının zaman içerisinde gelişim trendi, dış ticaret hacmi ve ticaret dengesi, ihracatın ithalatı karşılama oranı gibi temel dış ticaret verileri incelenecek ve benzeri bir analiz ülkelerin AB ile yaptıkları dış ticaret için yapılacaktır. Son bölümde ise, ortak bir pazara yapılan ihracatının benzerliğini hesaplamada en sık kullanılan yöntem olan *Finger-Kreinin (FK) endeksi* kullanılarak, 1980-2003 yılları arasında incelenen dört ülkenin AB'ye yaptıkları ihracatın benzerliği tarım ve sanayi sektörleri için ayrı ayrı değerlendirilecektir.

2. İHRACATIN BENZERLİĞİ ÜZERİNE TEORİK DEĞERLENDİRME

Gümrük birliği teorisinde; gümrük tarifeleri, coğrafi büyüklük ve maliyet seviyelerinin yanı sıra, birliği oluşturan ülkelerin birbirlerini tamamlama (*complementariness*) ya da rekabet edebilme (*competitiveness*) düzeylerinin de iktisadi entegrasyondan beklenen etkileri önemli ölçüde etkilediği görüşü hakimdir. Fakat ülkelerin birbirini tamamlama düzeylerinin birliğin başarısı üzerinde nasıl bir doğuracağı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Entegrasyon teorisinin kurucusu olan Viner (1950), birliği kuran ülkeler arasında tamamlayıcılık seviyesi ne kadar düşük ya da rekabet ne kadar yüksekse birliğin pozitif etkilerinin o kadar fazla olacağını ileri sürmüştür. Meade (1955) ve Lipsey (1960) ise birliği kuran ülkelerin ürettiği mallar birbiri yerine ne kadar çok ikame edilebiliyorsa birlik üyelerinin yaşam standartlarının o kadar fazla olacağını ifade etmiştir.

Finger ve Kreinin (1979) birliğe üye ülkelerin tamamlayıcı ve ihraç ettikleri ürünlerin farklı olması durumunda birliğin ticaret saptırma (trade

diversion) etkisinin çok daha az olacağını öne sürmüştür². Wonnacott ve Lutz (1989) ise, iktisadi birliği oluşturan üye ülkeler arasındaki rekabet gücünün sadece bu ülkelerin maliyetlerinin dünya seviyesinin altında ya da yakınında olması durumunda yararlı olacağını savunmuştur.

Uluslararası iktisat teorisinde ülkelerin ihrac ettikleri ürünlerin benzerliği ile iktisadi büyüme, dışa açıklık oranı ve birbirini yakalama (catch up) süreci arasındaki ilişkiye yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Slaughter (1997), Ben-David ve Loewy (1998), Bensidoun vd.(2001) ve Benedictis ve Tajoli (2004, 2005) tarafından yapılan çalışmalarda, ihrac edilen ürünlerin benzerliği ile büyüme ve dışa açıklık oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu ekonometrik modeller yardımıyla ortaya konulmuştur³.

Lall ve Weiss (2004) Latin Amerika ülkeleri ile Çin üzerine yaptığı çalışmasında, ihrac edilen ürünlerin benzerliği arttıkça Latin Amerika ülkelerinin giderek Çin'in rekabet gücünün olumsuz etkilerine daha fazla maruz kaldıklarını göstermiştir. Baxter ve Kouparitsas (2005) ise, iş çevrimlerini (business cycle) açıklamada ihrac ve ithal edilen ürünlerin benzerliği ölçütlerini kullanmış ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşmıştır⁴.

2.1. İhracat Benzerliğinin Ölçülmesine Yönelik Yaklaşımlar

İlk olarak Mac Dougall (1952) tarafından kullanılan *ihracat benzerliği endeksi*, A ve B gibi iki ülke ya da ülke gurubunun ortak bir C pazarına yaptığı ihracatın benzerliğini ölçer. Mac Dougall tarafından ithal talebinin esnekliği kullanılarak ortaya atılan ihracat benzerliği endeksi daha sonra Finger ve Kreinin (1979) tarafından ele alınan ülkelerin büyüklüklerine çok hassas olduğu için eleştirilerek yeni bir hesaplama yöntemi ortaya atılmıştır. Hesaplaması sadece tüm ülkeler ve sektörler için kolayca bulunabilen dış ticaret verilerini (ihracat ve ithalat değerleri) gerektirdiği için, Finger ve Kreinin (FK) tarafından öne sürülen ihracat benzerliği endeksi bugün de çok sık olarak kullanılmaktadır.

FK ihracat benzerliği endeksi aşağıda verilen formül yardımıyla hesaplanır.

$$S_i(\mathbf{ab}, \mathbf{c}) = \left\{ \sum_{i=1}^n \text{Minimum} [X_i(\mathbf{ac}), X_i(\mathbf{bc})] \right\} \cdot 100 \quad (1)$$

² İhracat benzerliği ve Linder hipotezi üzerine bir inceleme için bak. Linnemann ve Beers (1988).

³ Benedictis ve Tajoli (2004), Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve AB için yaptığı çalışmada, ihracat edilen ürünlerin benzerliği ile kişi başına gelirin ortak bir noktaya ulaşması (convergence) arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösterilmiştir.

⁴ Feenstra ve Rose (2000) dış ticaret, verimlilik ve büyüme arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Chan vd (2002) Asya ekonomilerinde yaşanan döviz krizleriyle dış ticaretin benzerliği arasında bir bağ olduğunu göstermiştir. Son olarak, Crespo ve Wörz (2005) gelişmiş ülkelerde teknoloji yoğun ürünler ihrac eden endüstrilerin pozitif dışsallıklardan daha fazla yararlandığı vurgulamıştır.

Bu formülde $S_i(ab,c)$, a ve b ülkelerinin c ortak pazarına i ürünü ihracatının benzerliğini; $X_i(ac)$ a ülkesinin c pazarına yaptığı i ürünü ihracatının toplam ihracattaki payını; $X_i(bc)$ ise b ülkesinin c pazarına yaptığı i ürünü ihracatının toplam ihracattaki payını gösterir. Formüle göre; a ve b ülkelerinin her bir i ürünü için ihracatları tamamen benzer yapıda ise [$X_i(ac) = X_i(bc)$], bu durumda endeks 100 değerini alır. Fakat a ve b ülkelerinin ihracat yapıları birbirinden tamamen farklı ise [$X_i(ac) > X_i(bc)$, ya da tersi], endeks sıfır değerini alacaktır. Kısacası, FK endeksinin değeri büyüdükçe (küçüldükçe) ele alınan ülkelerin ihracat ettikleri ürünlerin benzerliği daha fazla (az) olmaktadır.

3. TÜRKİYE, ÇEK CUMHURİYETİ, MACARİSTAN VE POLONYA'NIN DIŞ TİCARET YAPISI

3.1. Toplam Ticaret Açısından Değerlendirme

Tablo 1 ve 2'de incelenen dört ülkenin 1995-2004 dönemindeki dış ticaret performansları verilmiştir. İlk olarak Tablo 1'den ülkelerin toplam ihracat ve ithalat değerleri dikkate alındığında, gerek toplam ihracat gerekse toplam ithalatın zaman içerisinde belirgin olarak arttığı görülmektedir. 1995-2004 döneminde, Çek Cumhuriyeti'nin toplam ihracatı 3,1 kat oranında artarak 65,7 milyar dolara; Macaristan'ın toplam ihracatı 4,4 kat oranında bir artışla 55,4 milyar dolara; Polonya'nın toplam ihracatı ise 3,2 kat artışla 73,7 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye açısından bakıldığında, 1995'te yaklaşık 21 milyar dolar seviyesinde olan toplam ihracatın 2004'te 2.9 katlık bir artışla 63 milyar doları aştığı görülmektedir⁵. Dolayısıyla, toplam ihracattaki artış açısından Macaristan bu dönemde en fazla artış sağlayan ülke konumunda iken en az artışın olduğu ülke Türkiye'dir.

Tablo 1'e toplam ithalat açısından bakıldığında ise, aynı dönemde Çek Cumhuriyeti'nin toplam ithalatı 2,6 kat oranında artarak 66,7 milyar dolara; Macaristan'ın toplam ithalatı 3,9 kat oranında bir artışla 60,2 milyar dolara; Polonya'nın toplam ithalatı ise yaklaşık 3 kat artışla 88,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ithalatı 2.7 katlık bir artışla 35 milyar dolar düzeyinden yaklaşık 98 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Dolayısıyla, toplam ithalatın artış hızı açısından bakıldığında, Macaristan yine en fazla artışın olduğu ülke konumunda iken Çek Cumhuriyeti ve Türkiye en az ithalat artışının gerçekleştiği ülkeler olarak görülmektedir.

⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, 2005 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı 73.2 milyar dolara, toplam ithalatı ise yaklaşık 116 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo1: Toplam ihracat ve ithalat açısından karşılaştırma, Milyar \$.

	1995		2000		2001		2002		2003		2004	
	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat
Çek C.	21.6	25.3	29.0	32.2	33.3	36.4	38.5	40.7	48.7	51.2	65.7	66.7
Macaristan	12.4	15.1	28.1	32.0	30.5	33.6	34.3	37.6	43.0	46.6	55.4	60.2
Polonya	22.8	29.0	31.6	48.8	36.0	50.2	40.2	55.0	53.5	67.9	73.7	88.1
Türkiye	21.6	35.7	27.4	54.1	31.3	41.4	35.7	51.2	47.2	69.3	63.1	97.5

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Comtrade Database.

Tablo 2'de ülkelerin dış ticaret yapılarına ilişkin olarak, *dış ticaret dengesi* (ihracat - ithalat), *dış ticaret hacmi* (ihracat + ithalat) ve *ihracatın ithalatı karşılama oranı* (ihracat / ithalat) gibi temel göstergeler verilmiştir. İhracat ve ithalat arasındaki farkları göz önüne alarak ülkelerin dış ticaret açıklarına bakıldığında, Çek Cumhuriyeti'nin dış açık sorununun giderek ortadan kalktığı, Macaristan'ın dış ticaret açığının ise yavaş da olsa arttığı görülmektedir. Polonya ve Türkiye açısından incelendiğinde, her iki ülke için de ithalatın daha hızlı artması nedeniyle ihracat ve ithalat arasındaki farkın giderek büyüdüğü, Polonya'nın 15 Türkiye'nin ise yaklaşık 35 milyar dolara yaklaşan bir dış ticaret açığı sorunu ile karşı karşıya olduğu izlenmektedir.

Ayrıca, ihracat ve ithalatta yaşanan sürekli artışlar nedeniyle, incelenen tüm ülkelerde dış ticaret hacminin zaman içerisinde önemli ölçüde arttığı ve 2004 yılı itibarıyla tüm ülkelerde ihracat ve ithalat toplamının 100 milyar dolar sınırını rahatlıkla aştığı görülmektedir. Polonya ve Türkiye 160 milyar doları aşan toplam ticaret hacimleriyle en fazla dış ticaret yapan ülkelerdir.

Tablo 2: Dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi ve ihracatın ithalatı karşılama oranı, Milyar \$.

		1995	2000	2001	2002	2003	2004
	Dış Tic. Dengesi	-3.6	-3.2	-3.1	-2.2	-2.5	-0.9
Çek C.	Dış Tic. Hacmi	46.9	61.3	69.8	79.2	99.9	132.4
	İhracatın İt. Kr. O.	0.85	0.90	0.91	0.94	0.95	0.98
	Dış Tic. Dengesi	-2.7	-3.9	-3.2	-3.2	-3.6	-4.7
Macaristan	Dış Tic. Hacmi	27.6	60.1	64.1	71.9	89.6	115.7
	İhracatın İt. Kr. O.	0.82	0.87	0.90	0.91	0.92	0.92
	Dış Tic. Dengesi	-6.1	-17.2	-14.2	-14.8	-14.4	-14.3
Polonya	Dış Tic. Hacmi	51.8	80.4	86.3	95.3	121.5	161.9
	İhracatın İt. Kr. O.	0.78	0.64	0.71	0.73	0.78	0.83
	Dış Tic. Dengesi	-14.1	-26.6	-10.0	-15.5	-22.3	-34.4
Türkiye	Dış Tic. Hacmi	57.3	81.6	72.7	87.0	116.6	160.6
	İhracatın İt. Kr. O.	0.60	0.50	0.75	0.69	0.68	0.64

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Comtrade Database.

Tablo 2'ye son olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı açısından bakıldığında, incelenen dönem boyunca Türkiye dışındaki üç ülkenin ihracatının ithalatı karşılama oranının giderek arttığı görülmektedir. 2004 itibarıyla, Çek Cumhuriyeti'nin toplam ihracatı toplam ithalatın yaklaşık %98'ini karşılarken, bu oran Macaristan ve Polonya için sırasıyla %92 ve 83'e düşmüştür. Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılama oranının ise zaman içerisinde önemli dalgalanmalar geçirdiği, 2001 finansal krizi ile azalan milli gelir ve ithalat nedeniyle bu oranının %75'e kadar çıkmasına rağmen, 2004'te %64 seviyesine gerilediği görülmektedir.

Dış ticaret yapısı üzerine önemli göstergelerden birisi olan *dışa açıklık oranı*, ihracat ve ithalat toplamından oluşan dış ticaret hacminin milli gelire bölünmesiyle bulunur ve özellikle az gelişmiş ülkeler açısından dış şoklardan etkilenme düzeyinin belirlenmesi ve ekonominin bütününe yönelik değerlendirmelerde oldukça sık kullanılır⁶. Tablo 3'ten 2000-2004 dönemindeki dışa açıklık oranları incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın dış ticaret hacminin milli gelir seviyesini aştığı, Polonya ve Türkiye'nin ise milli gelirlerinin yaklaşık yarısı kadar bir dış ticaret hacmine sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, Polonya ve Türkiye'ye kıyasla, dış şoklardan etkilenme düzeyi açısından Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın daha riskli bir konumda olduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 3: Dışa açıklık oranı.*

	2000	2001	2002	2003	2004
Çek C.	1.32	1.35	1.23	1.23	1.52
Macaristan	1.54	1.50	1.33	1.21	1.42
Polonya	0.62	0.59	0.59	0.47	0.50
Türkiye	0.56	0.65	0.60	0.59	0.55

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Comtrade Database ve Eurostat verilerinden yararlanarak hesaplanmıştır. * (İhracat + İthalat) / Milli Gelir.

3.2.- AB ile Ticaret Açısından Değerlendirme

1995-2004 döneminde incelenen ülkelerin AB ile yaptıkları dış ticaretin gelişimi Tablo 4'te verilmiştir. Ülkelerin AB'ye yaptıkları ihracat ve AB'den yapılan ithalat değerleri dikkate alındığında, her iki değişkenin de zaman içerisinde belirgin olarak arttığı görülmektedir. 1995-2004 arasındaki on yıllık dönemde Çek Cumhuriyeti'nin AB'ye ihracatı 5,2 katlık bir artışla 47,4 milyar avroya; Macaristan'ın ihracatı 4,6 katlık bir artışla 35,4 milyar avroya; Polonya'nın ihracatı ise 3,8 katlık bir artışla 47,4 milyar avroya çıkmıştır. Türkiye açısından bakıldığında, 1995'te yaklaşık 9,2 milyar avro seviyesinde olan ihracatın 3,3 kat oranında bir artışla 2004'te yaklaşık 31 milyar avroya ulaştığı görülmektedir⁷. Dolayısıyla, AB'ye ihracattaki artış

⁶ Baldwin (2004) dışa açıklık oranının ülkelerin piyasa ve fiyat mekanizmasının doğru çalıştığına bir göstergesi olduğunu, aynı zamanda uygun yatırım kararları verilmesinde ve dolayısıyla büyümede önemli rol oynadığını öne sürmektedir.

⁷ Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005 yılı verilerine göre, Türkiye'nin ihracatının yüzde 52'si, ithalatının ise yüzde 42'si AB ülkeleriyledir. Dolayısıyla, AB'nin gelir düzeyindeki dalgalanmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde oldukça önemli bir etkiye yol açması beklenmektedir.

açısından Çek Cumhuriyeti'nin bu dönemde en fazla artış sağlayan ülke iken en az artışın olduğu ülke Türkiye'dir.

Tablo 4: AB'ye ihracat ve AB'den ithalat, Milyar Avro.

	1995		2000		2001		2002		2003		2004	
	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat
Çek C.	8.99	11.65	26.77	25.96	31.81	30.13	34.47	31.07	37.16	32.48	47.46	44.55
Macaristan	7.61	8.73	24.82	22.63	27.49	24.29	29.87	25.43	30.93	26.66	35.46	32.57
Polonya	12.25	15.31	27.65	36.43	32.28	38.83	34.91	40.54	38.41	41.73	47.46	53.97
Türkiye	9.24	13.39	18.21	30.68	21.36	20.9	23.57	25.45	25.85	29.44	30.94	37.99

Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005.

Aynı dönemde ülkelerin AB'den yaptıkları ithalat incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti'nin AB'den ithalatının 3,8 katlık bir artışla 44,5 milyar avroya; Macaristan'ın ithalatının 3,7 katlık bir artışla 32,5 milyar avroya; Polonya'nın ithalatının ise 3,5 katlık bir artışla yaklaşık 54 milyar avroya ulaştığı görülmektedir. AB'den yapılan ithalatın seyrine Türkiye açısından bakıldığında, AB ile Gümrük Birliği (GB) yürürlüğe girmeden önce 1995'te yaklaşık 13,3 milyar avro seviyesinde olan ithalatın 2,8 kat artarak 2004'te yaklaşık 38 milyar avroya ulaştığı izlenmektedir. Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın bu dönemde 3.7 kat arttığı dikkate alındığında, GB sonrası Türkiye'nin AB ile ticarete daha avantajlı bir konuma geldiği söylenebilir. İhracata benzer şekilde, AB'ye ithalattaki artış açısından Çek Cumhuriyeti en fazla artış sağlayan ülke iken, Türkiye yine en az artışın olduğu ülkedir.

AB ile yaptıkları dış ticaretin daha detaylı olarak incelenmesi amacıyla Tablo 5'te incelenen ülkelerin *dış ticaret dengesi*, *dış ticaret hacmi* ve *ihracatın ithalatı karşılama oranı* verileri sunulmuştur. İlk olarak ihracat ve ithalat arasındaki farkları göz önüne alarak ülkelerin dış ticaret açıkları incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın 2000 sonrası dönemde AB ile ticaretinde dış ticaretin sürekli fazla verirken, Polonya'nın AB ile ticaretinde tüm dönem boyunca dış ticaret açığı ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Tablo 5: AB ile ticarete dış tic. dengesi, dış tic. hacmi ve ihracatın ithalatı krş. oranı, Milyar Avro.

		1995	2000	2001	2002	2003	2004
	Dış Tic. Dengesi	-2.66	0.81	1.68	3.4	4.68	2.91
Çek C.	Dış Tic. Hacmi	20.6	52.7	61.9	65.5	69.6	92.0
	İhracatın İt. Kr. O.	0.77	1.03	1.05	1.10	1.14	1.06
	Dış Tic. Dengesi	-1.12	2.19	3.2	4.44	4.27	2.89
Macaristan	Dış Tic. Hacmi	16.3	47.4	51.7	55.3	57.5	68.0
	İhracatın İt. Kr. O.	0.87	1.09	1.13	1.17	1.16	1.06
	Dış Tic. Dengesi	-3.06	-8.78	-6.55	-5.63	-3.32	-6.51
Polonya	Dış Tic. Hacmi	27.5	64.0	71.1	75.4	80.1	101.4
	İhracatın İt. Kr. O.	0.80	0.75	0.83	0.86	0.92	0.87
	Dış Tic. Dengesi	-4.15	-12.47	0.46	-1.88	-3.59	-7.05
Türkiye	Dış Tic. Hacmi	22.6	48.8	42.2	49.0	55.2	68.9
	İhracatın İt. Kr. O.	0.69	0.59	1.02	0.92	0.87	0.81

Kaynak: Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005.

Türkiye açısından bakıldığında, finansal kriz nedeniyle toplam talepte ve dolayısıyla ithalatta yaşanan daralmanın sonucu olarak sadece 2001 yılında dış fazla verilirken, diğer tüm dönem boyunca ihracat değerinin ithalatın oldukça gerisinde kaldığı ve 2004 yılı itibarıyla Türkiye'nin yaklaşık 7 milyar avroluk bir ticaret açığı ile karşı karşıya olduğu izlenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB'ye ihracatının artış hızı ithalat artışından daha yüksek olmasına rağmen, ihracatla ithalat arasındaki farkın hâlâ kapanmadığı ve 2002-2004 döneminde dış açık sorunun giderek daha da büyüdüğü görülmektedir.

Ayrıca, incelenen tüm ülkelerde AB ile yapılan dış ticaretin toplam hacminin zaman içerisinde önemli ölçüde artmış ve 2004 yılı itibarıyla Macaristan ve Türkiye'nin AB ile yaptığı ticaretin toplam değeri yaklaşık 70 milyar avroyu bulurken, Çek Cumhuriyeti ve Polonya için bu değer sırasıyla 92 ve 101 milyar avroya ulaşmıştır.

Tablo 5'ye son olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı açısından bakıldığında, 1995'le kıyaslandığında incelenen tüm ülkelerin ihracatının ithalatı karşılama oranının 2004 yılında daha yüksek bir değere ulaştığı görülmektedir. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın AB'ye ihracatı ithalattan daha fazla olduğu için 2004 yılı itibarıyla 1'in üzerinde bir orana sahipken, Polonya ve Türkiye için bu oranlar sırasıyla 0,87 ve 0,81'dir.

Tablo 5 genel olarak değerlendirildiğinde, 1990'lı yılların ortasından itibaren AB'ye tam üyelik için müzakere sürecine başlayan Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği aşamasına gelen Türkiye'nin AB ile yaptıkları dış ticaretin hem ihracat hem de ithalat yönünden çok büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Gümrük Birliği teorisi açısından dış ticarete yaşanan bu artışlar beklenen bir gelişmedir ve iki ülke ya da ülkeler gurubu arasında gümrük tarifelerinin kaldırılması sonucu ortaya çıkması öngörülen 'ticaret yaratma etkisi' (trade creation effect) ile açıklanmaktadır.

Sözü edilen ticaret yaratma etkisini bir kez de AB açısından incelemek amacıyla, Tablo 6'da 1990-2004 döneminde incelenen ülkelerin AB'nin toplam ihracat ve ithalatından aldıkları yüzde paylar verilmiştir. AB'nin toplam ihracatındaki paylar açısından bakıldığında, Çek Cumhuriyetinin 1990'da AB toplam ihracatındaki payı sadece binde 7 iken 2004'te oranın yüzde 2.3'e kadar çıktığı, benzer şekilde Macaristan'ın payının binde 8'den yüzde 1.8'e, Polonya'nın payının ise yüzde 1.2'den 2.3'e çıktığı görülmektedir. Aynı dönemin başlangıcında Türkiye'nin AB'nin toplam ihracatındaki payı yüzde 2,1 iken, 2004'te bu oran yüzde 3,9'a ulaşmıştır. Bu oranlar incelenen dönemde Türkiye'nin diğer üç ülkeye göre AB için çok daha önemli bir pazar konumuna geldiğini belirtmektedir.

Tablo 6: AB toplam ticaretinde ülkelerin ihracat ve ithalatının payları, %.

	1990		2000		2001		2002		2003		2004	
	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %
Çek C.	0.7	0.6	1.5	1.5	1.7	1.7	1.8	1.8	2.0	1.8	2.3	2.3
Macaristan	0.8	0.7	1.4	1.3	1.5	1.4	1.6	1.5	1.6	1.5	1.8	1.7
Polonya	1.2	1.2	1.6	2.1	1.8	2.2	1.9	2.3	2	2.3	2.3	2.8
Türkiye	2.1	1.4	3.6	1.8	2.3	2.2	2.8	2.5	3.3	2.7	3.9	3.0

Kaynak: Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005.

AB'nin toplam ithalatından alınan paylar incelendiğinde ise, Çek Cumhuriyetinin 1990'da AB toplam ithalatındaki payı sadece binde 6 iken 2004'te oranın yüzde 2.3'e kadar çıktığı, benzer şekilde Macaristan'ın payının binde 7'den yüzde 1.7'e, Polonya'nın payının ise yüzde 1.2'den 2.8'e çıktığı görülmektedir. Bu dönemin başlarında Türkiye'nin AB'nin toplam ithalatındaki payı yüzde 1,4 iken, 2004'te bu oran yüzde 3'e dek artmıştır. İhracata benzer şekilde, AB'nin toplam ithalatı içinde Türkiye'den yapılan ithalatın payının diğer üç ülkeye kıyasla daha yüksek olması Türkiye'nin sadece pazar değil, aynı zamanda ürün tedarikçisi olarak da AB için önemli bir ticaret ortağı durumuna geldiğini göstermektedir.

Tablo 7: AB'ye yapılan ihracatın ürün dağılımı, Milyar Euro

		Gıda, İçecek ve Tütün (SITC 0+1)	Ham Maddeler (SITC 2+4)	Enerji (SITC 3)	Kimyasal Maddeler (SITC 5)	Makine ve Taşımacılık Ekipmanı (SITC 7)	Diğer Sanayi Ürünleri (SITC 6+8)
	1999	0.26	0.81	0.35	0.79	7.8	6.58
	2000	1.15	0.64	1.00	3.33	10.92	8.88
Çek C.	2001	1.29	0.68	1.10	3.76	13.21	10.05
	2002	1.48	0.72	1.00	4.10	12.82	10.91
	2003	1.57	0.80	1.07	4.39	13.25	11.36
	2004	2.18	1.08	1.42	5.34	19.35	14.83
	1999	0.94	0.39	0.27	0.80	10.91	4.12
	2000	0.53	0.37	0.52	2.42	11.65	7.03
Macaristan	2001	0.64	0.41	0.60	2.66	12.42	7.36
	2002	0.74	0.44	0.63	2.91	12.66	7.88
	2003	0.85	0.46	0.70	3.22	13.01	8.20
	2004	1.44	0.51	0.87	3.72	16.67	9.25
	1999	1.11	0.57	0.89	0.71	5.34	8.69
	2000	1.84	0.85	1.08	6.20	14.19	12.20
Polonya	2001	2.01	0.93	1.03	6.75	15.02	13.03
	2002	2.00	1.01	0.85	7.19	16.02	13.42
	2003	1.82	1.03	0.83	7.41	16.56	14.03
	2004	2.71	1.41	1.38	8.71	22.40	17.30
	1999	1.86	0.61	0.12	0.33	3.42	9.13
	2000	1.89	0.59	0.19	0.43	4.14	10.88
Türkiye	2001	2.11	0.62	0.24	0.47	5.38	12.34
	2002	2.02	0.56	0.21	0.52	6.67	13.44
	2003	1.96	0.65	0.19	0.54	7.77	14.56
	2004	2.36	0.72	0.30	0.65	10.58	16.15

Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005. * Sektörler SITC (Standart Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005. * Sektörler SITC (Standart International Trade Classification) sınıflamasına göre tasnif edilmiştir.

3.3.- AB ile Ticaretin Sektörel Dağılımı

Tablo 7 ve 8'de 1999-2004 döneminde incelenen dört ülkenin uluslararası standart dış ticaret sınıflandırmasına (SITC-Standart International Trade Classification) göre *gıda, içecek ve tütün* (SITC 0+1), *ham maddeler* (SITC 2+4), *enerji* (SITC 3), *kimyasal maddeler* (SITC 5), *makine ve taşımacılık ekipmanı* (SITC 7) ve *diğer sanayi ürünleri* (SITC 6+8) olmak üzere altı farklı sektördeki AB'ye ihracat ve AB'den ithalat değerleri verilmiştir.

İlk olarak Tablo 7'den sektörel ihracat değerleri ele alındığında, Çek Cumhuriyeti'nin AB'ye yaptığı ihracatının en önemli bölümünün *diğer sanayi ürünleri* ve özellikle *makine ve taşımacılık ekipmanı* sektörlerinden yapıldığı ve 2004 yılı itibarıyla bu sektör ürünlerinin ihracat değerlerinin sırasıyla 15 ve 20 milyar avro seviyesine yaklaştığı görülmektedir. Benzer şekilde, Macaristan'ın AB'ye ihracatının en büyük bölümünü yine bu iki sektör oluşturmaktadır ve 2004 yılında bu sektörlerin ihracatı sırasıyla yaklaşık 10 ve 17 milyar avro seviyesine ulaşmıştır.

Polonya ise *makine ve taşımacılık ekipmanı* sektöründe ulaştığı 22 milyar avronun üzerindeki ihracatla, bu sektörün en büyük ihracatçısı konumundadır. Diğerlerinden biraz daha farklı bir ihracat yapısına sahip olan Türkiye'nin *diğer sanayi ürünleri* ihracatının *makine ve taşımacılık ekipmanı* ihracatından çok fazla olduğu ve 2004'te bu iki sektörden yapılan ihracatın sırasıyla 16 ve 10 milyar avro düzeyini aştığı görülmektedir.

Tablo 8'den sektörel ithalat değerleri incelendiğinde ise, dış ticaretin önemli bir bölümünün yine *makine ve taşımacılık ekipmanı* ve *diğer sanayi ürünleri* sektörlerinde yoğunlaştığı, dolayısıyla bu iki sektörde oldukça yoğun bir *iki yönlü ticaret* ya da *endüstri içi ticaret* olduğunu görülmektedir. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti'nin AB'den yaptığı ithalatta en fazla ticaretin 25 milyar avroya yakın bir değerle *makine ve taşımacılık ekipmanı* sektöründe yapıldığı, Türkiye'nin de 20 milyar avroya yakın bir ithalatta AB'nin bu sektördeki en büyük pazarlarından biri olduğu izlenmektedir.

Tablo 7 ve 8 genel olarak değerlendirildiğinde, gerek ihracat gerekse ithalat yönünden AB ile ticaretin sırasıyla en çok *makine ve taşımacılık ekipmanı* ve *diğer sanayi ürünleri* sektörlerinde yoğunlaştığı, *ham madde ve enerji* sektörlerinde dış ticaretin çok düşük seviyelerde kaldığı, *kimyasal maddeler* sektöründe Türkiye net ithalatçı iken, diğer üç ülkenin net ihracatçı konumunda olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 8: AB'den ithalatın ürün dağılımı, Milyar Euro

		Gıda, İçecek ve Tütün (SITC 0+1)	Ham Maddeler (SITC 2+4)	Enerji (SITC 3)	Kimyasal Maddeler (SITC 5)	Makine ve Taşımacılık Ekipmanı (SITC 7)	Diğer Sanayi Ürünleri (SITC 6+8)
	1999	0.79	0.36	0.32	2.20	8.29	5.94
	2000	0.88	1.05	0.90	1.78	11.88	10.21
Çek C.	2001	0.98	1.08	1.05	1.91	15.14	11.61
	2002	1.04	1.05	1.10	1.86	17.15	12.18
	2003	1.12	1.11	1.19	1.97	18.90	12.79
	2004	1.50	1.39	1.63	2.45	24.58	15.57
	1999	0.34	0.20	0.10	1.72	10.43	5.24
	2000	1.28	0.58	0.40	1.21	15.35	5.63
Macaristan	2001	1.55	0.56	0.44	1.28	16.87	6.18
	2002	1.53	0.60	0.42	1.41	18.66	6.86
	2003	1.55	0.65	0.40	1.54	20.07	6.39
	2004	1.82	0.81	0.51	1.93	23.30	6.97
	1999	1.25	0.56	0.53	4.23	12.23	9.34
	2000	1.71	0.84	1.54	1.65	9.58	12.30
Polonya	2001	1.99	0.86	2.03	1.73	11.91	13.73
	2002	2.09	0.92	1.93	1.89	13.50	14.54
	2003	2.46	1.07	1.85	2.13	14.88	15.99
	2004	3.56	1.35	2.88	2.43	18.67	18.53
	1999	0.43	0.63	0.39	3.51	10.28	4.55
	2000	0.50	0.90	0.77	4.66	16.45	6.30
Türkiye	2001	0.33	0.84	0.31	4.01	9.38	5.19
	2002	0.46	1.12	0.36	4.79	11.58	6.19
	2003	0.48	1.29	0.49	5.37	14.02	6.72
	2004	0.54	1.34	0.75	6.61	19.32	8.30

Kaynak: Kaynak: AB Komisyonu İstatistik Yıllığı, 2005. * Sektörler SITC (Standart International Trade Classification) sınıflamasına göre tasnif edilmiştir.

4. TÜRKİYE, ÇEK CUMHURİYETİ, MACARİSTAN VE POLONYA'NIN AB'YE İHRACATININ BENZERLİĞİNİN SEKTÖREL İNCELEMESİ

4.1.- Tarım, Enerji, Sanayi Sektörlerinde İhracatın Benzerliği

1980-2003 dönemi için FK ihracat benzerliği endeksi kullanılarak hesaplanan ihracat benzerlik değerleri Tablo 9'da verilmiştir. Bu tablodan yararlanarak, Türkiye'nin *tarım* (SITC 0+1+2+4), *enerji* (SITC 3), *sanayi* (SITC 5-9) ve *toplam ihracatta* (SITC 0-9) sektörlerinde AB'ye yaptığı ihracatın diğer üç ülke ile ne ölçüde benzerlik gösterdiği, dolayısıyla Türkiye'nin bu sektörlerde diğer ülkelerle ne ölçüde rekabet içinde olduğu analiz edilebilir⁸.

İlk olarak tarım sektörü dikkate alındığında, Türkiye ve diğer üç ülkenin AB'ye ihraç ettiği tarım ürünlerinin benzerliğinin 1980'lerden sonra giderek azaldığı ve 2003 yılı itibarıyla tarım ürünleri ihracatında bu ülkelerin Türkiye ile rekabet içinde olmadıkları görülmektedir. Benzer şekilde, enerji sektöründe de incelenen ülkelerin AB'ye ihracatlarının benzerliği çok düşüktür.

Sanayi sektöründe ihracatın benzerliği açısından bakıldığında, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti'nin AB'ye ihraç ettiği ürünlerin benzerliği oldukça düşükken, Macaristan ve Polonya'nın ihraç ettiği ürünlerle Türkiye'nin ihracatının benzerliğinin bir hayli yüksek olduğu ve zaman içerisinde giderek daha da arttığı izlenmektedir. Dolayısıyla, sanayi ürünleri ihracatında Türkiye Çek Cumhuriyeti ile rekabet içinde değilken, Macaristan ve özellikle Polonya ile oldukça benzer ürünler ihraç etmekte ve dolayısıyla bu iki ülke ile rekabet etmektedir.

Tablo 9'da yer alan benzerlik endeksi değerleri toplam ihracat açısından genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti'nin AB pazarında birbiri ile rekabet içinde olmadığı ve ihraç edilen ürünlerin giderek daha da farklılaştığı söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'nin AB'ye ihracatta asıl rekabet ettiği ülkelerin Macaristan ve özellikle Polonya olduğu, Türkiye ve Polonya arasındaki rekabetin 2000 sonrası dönemde daha da arttığı görülmektedir. Yılmaz (2003: 12) tarafından Türkiye ve yeni AB üyelerinin dış ticaret yapısı ve rekabet gücü üzerine yapılan çalışmasında da, Türkiye ve Polonya'nın ihracat yapılarının Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'a kıyasla birbirine daha fazla benzerlik gösterdiği vurgulanmaktadır.

⁸ Türkiye, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın AB'ye yaptığı ihracatın benzerliğinin karşılaştırmalı bir analizi için bak. Özkale (1993).

Tablo 9: AB'ye yapılan ihracatın benzerliği, Sektörel inceleme*

		1980	1990	2000	2001	2002	2003
Türkiye - Çek C.	Tarım (0+1+2+4)	30	16	7	6	5	5
	Enerji (3)	1	4	1	1	1	1
	Sanayi (5-9)	1	2	2	2	2	2
	Toplam (0-9)	32	23	10	9	8	8
Türkiye - Macaristan	Tarım (0+1+2+4)	33	20	6	6	6	7
	Enerji (3)	1	2	1	1	1	1
	Sanayi (5-9)	29	51	47	47	51	51
	Toplam (0-9)	64	75	54	55	59	58
Türkiye - Polonya	Tarım (0+1+2+4)	19	15	6	5	5	5
	Enerji (3)	1	4	1	1	1	1
	Sanayi (5-9)	29	49	70	70	72	72
	Toplam (0-9)	50	68	77	76	78	78

Not: FK endeksi kullanılarak hesaplandı. * Sektörler SITC (Standart International Trade Classification) sınıflamasına göre ayrılmıştır.

4.2. Tekstil ve Giyim Sektörlerinde İhracatın Benzerliği; Aday Ülkeler, Çin ve Hindistan Üzerine Bir İnceleme.

Tablo 10 ve 11'de tekstil ve giyim sektörlerinde belirli ülkelerin AB'ye yapmış olduğu ihracatın benzerliğinin bir karşılaştırması verilmiştir. 2002 yılı için FK endeksi kullanılarak yapılan bu analiz, Türkiye'nin ihracatında çok önemli bir yer tutan *tekstil* ve *giyim* sektörleri için daha önce incelenen üç ülkeye ek olarak, Bulgaristan, Romanya, Çin ve Hindistan açısından detaylı bir mukayese yapma imkânı vermektedir.

Tablo 10'ten yararlanarak şu değerlendirmeler yapılabilir;

* Tekstil sektöründe Türkiye'nin AB'ye ihracatında en fazla rekabet içerisinde olduğu ülkeler Polonya, Bulgaristan ve özellikle Romanya'dır. AB'nin uyguladığı kotaların bir sonucu olarak, Çin ve Hindistan Türkiye için bir tehdit olarak gözükmesine de, 2008 yılı itibarıyla küresel ölçekte kotaların kaldırılmasıyla gelecekte bu durumun değişmesi oldukça muhtemeldir.

Tablo 10: Tekstil sektöründe AB'ye ihracatın benzerliği açısından karşılaştırma, 2002*.

	Türkiye	Çek Cum.	Macaristan	Polonya	Bulgaristan	Romanya	Çin	Hindistan
Türkiye		34	34	38	42	43	30	37
Çek Cum.	34		36	39	29	25	35	31
Macaristan	34	36		42	40	36	34	26
Polonya	38	39	42		37	36	40	28
Bulgaristan	42	29	40	37		53	28	29
Romanya	43	25	36	36	53		26	25
Çin	30	35	34	40	28	26		30
Hindistan	37	31	26	28	29	25	30	

Kaynak: EUROPA 2005: 67. * FK endeksi kullanılarak hesaplanan ihracat benzerlik katsayıları.

- * Türkiye'nin Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya karşısındaki rekabet gücü dikkate alındığında, benzerliğin en yüksek olduğu ülke Polonya'dır. İşlenmiş tarım ürünü olarak sınıflandırılan ve Tablo 9'da SITC (5-9) aralığında yer alan *tekstil* sektöründe (SITC 65) bu sonuç teyit edilmektedir.
- * Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın en fazla rekabet içinde olduğu ülkeler Polonya ve Bulgaristan'dır.
- * Bulgaristan ve Romanya *tekstil* sektöründe ihracatları birbirine en fazla benzeyen ülkelerdir.
- * Çin ve Hindistan açısından AB tekstil pazarında ihracatın en fazla benzerlik gösterdiği ülke Türkiye'dir.

Tablo 11'den yararlanarak giyim sektörü için aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir;

- * Genel olarak bakıldığında, *giyim* sektöründe ihracatın benzerliği ve rekabet tekstil sektörüne kıyasla çok daha fazladır.
- * Türkiye'nin Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya karşısındaki rekabet gücü dikkate alındığında, benzerliğin en yüksek olduğu ülke yine Polonya'dır. İşlenmiş tarım ürünü olarak sınıflandırılan ve Tablo 9'da SITC (5-9) aralığında yer alan *giyim* sektöründe (SITC 84) bu sonuç teyit edilmektedir.

Tablo 11: Giyim sektöründe AB'ye ihracatın benzerliği açısından karşılaştırma, 2002*.

	Türkiye	Çek Cum.	Macaristan	Polonya	Bulgaristan	Romanya	Çin	Hindistan
Türkiye		49	49	55	49	49	38	51
Çek Cum.	49		63	61	66	66	47	38
Macaristan	49	63		60	57	59	46	36
Polonya	55	61	60		70	71	41	36
Bulgaristan	49	66	57	70		79	37	39
Romanya	49	66	59	71	79		41	40
Çin	38	47	46	41	37	41		41
Hindistan	51	38	36	36	39	40	41	

Kaynak: EUROPA 2005: 71. * FK endeksi kullanılarak hesaplanan ihracat benzerlik katsayıları.

- * Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın en fazla rekabet içinde olduğu ülkeler Polonya'ya ek olarak özellikle Bulgaristan ve Romanya'dır.
- * *Tekstil*'de olduğu gibi, Bulgaristan ve Romanya *giyim* sektöründe en fazla rekabet içinde olan ülkelerdir.
- * Hindistan açısından AB *tekstil* pazarında ihracatın en fazla benzerlik gösterdiği ülke Türkiye iken Çin'in en çok rekabet ettiği ülkeler Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'dır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye ve üç yeni AB üyesi (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya) ülkenin ihracat yapılarını incelemiş ve AB pazarına yaptıkları ihracatın benzerliği sektörel olarak analiz edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen verilere göre, 1990 sonrası dönemde incelenen tüm ülkelerde ihracat ve ithalatta yaşanan sürekli artışlara paralel olarak dış ticaret hacmi istikrarlı olarak artmıştır. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da ihracatın ithalata nazaran daha hızlı artmasının sonucu olarak dış ticaret açıkları azalırken, Polonya ve Türkiye'de ise dış ticaret açığı giderek daha ciddi bir iktisadi sorun haline gelmiştir. Dışa açıklık oranı açısından bakıldığında, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın düzenli olarak artan dışa açıklık nedeniyle, dış gelir seviyesindeki konjonktürel dalgalanmaların etkilerine daha fazla maruz kalabilecek bir duruma geldikleri görülmektedir.

İncelenen ülkelerin AB ile yaptıkları dış ticaret dikkate alındığında ise, ihracat ve ithalatta giderek artan bir eğilim olduğu izlenmektedir. Bir bütün olarak AB açısından bakıldığında da, bu ülkelerin AB'nin toplam ticaretindeki paylarının giderek arttığı görülmektedir. AB ile tam üyelik sürecinde giderek azaltılan gümrük tarifelerinin etkisiyle dış ticarete yaşanan bu artış *ticaret yaratma etkisi* olarak tanımlanan ve beklenen bir gelişmedir.

1996 Gümrük Birliği anlaşması sonrası dönemde, Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın artış oranı ithalat artışını geçmesine rağmen, özellikle 2001 finansal krizi sonrası dönemde AB'ye ihracatın ithalatı karşılama oranının giderek düştüğü görülmektedir.

AB ile yapılan dış ticaretin sektörel dağılımına bakıldığında, ticaretin daha çok *makine ve taşımacılık ekipmanı* ile *diğer sanayi ürünleri* sektörlerinde yoğunlaştığı ve *endüstri içi ticaret* şeklinde yapıldığı izlenmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin AB'den ithalatında *kimyasal maddeler* sektörünün de önemli bir payı vardır.

Finger-Kreinin endeksi kullanarak yaptığımız ampirik çalışma, tarım ve enerji sektörlerinde Türkiye, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın AB'ye yaptıkları ihracatın benzerliğinin çok düşük olduğunu, sanayi mallarında Çek Cumhuriyeti ve Türkiye'nin rakip olmadığını ve toplam ihracat açısından Macaristan ve özellikle Polonya'nın Türkiye'ye benzer mallar ihraç ettiklerini göstermektedir.

Türkiye'nin ihracatında çok önemli bir paya sahip olan *tekstil ve giyim* sektörlerinde AB'ye ihracatın benzerliği incelendiğinde; genel olarak *giyim* sektöründeki rekabetin *tekstilden* daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2007'de AB'ye tam üye olması beklenen Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye yaptığı ihracatın benzerliğinin Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'ya kıyasla çok daha yüksek olduğu izlenmektedir. Dolayısıyla, bu iki aday ülkenin AB'ye katılımının Türkiye'nin rekabet gücü üzerinde daha fazla olumsuz etkiler ortaya çıkarması beklenmektedir. Çalışmadan ortaya çıkan bir diğer sonuç, 2002 yılı itibarıyla Çin ve Türkiye'nin AB'ye ihracatının benzerliği düşükken, Hindistan'ın Türkiye için AB pazarında daha ciddi bir rakip konumuna gelmesidir.

KAYNAKÇA

1. AB Komisyonu European Comission Statistical Yearbook, **External and intra-European Union trade, 1958-2004**, 2005.
http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CV-06-001
2. Baldwin, R. E., **Openness and growth: what is the empirical relationship?**, içinde R.E. Baldwin and A. Winters (Ed.), **Challenges to globalization**, NBER Konferans Raporu, University of Chicago Press, Chicago. 2004.
3. Baxter, M. ve Kouparitsas, M., , “Determinants of business cycle comovement: A robust analysis”, **Journal of Monetary Economics**, 52, 2005, s.113–157.
4. Ben-David D. and M.B. Loewy, “Free trade, growth and convergence”, **Journal of Economic Growth**, vol. 3(2). 1998 s.143-170.

5. Benedictis, L.D. ve Tajoli L., , “Patterns of trade, delocalisation choices and catching-up”, University of Bocconi, June, 7. **ETSG (Avrupa Ticaret Çalışma Gurubu) Konferansı**, Dublin. 2005.
6. Benedictis, L.D. ve Tajoli L., “Openness, Similarity in Trade Structures and Income Convergence”, **ETSG (Avrupa Ticaret Çalışma Gurubu) Konferansı**, Nottingham. 2004.
7. Bensidoun I., Gaulier G. ve Unal-Kesenci, D. “The nature of specialization matters for growth: an empirical investigation”, **CEPII Working Paper**, 13. 2001.
8. Birleşmiş Milletler, **Comtrade Database**,
<http://unstats.un.org/unsd/comtrade/default.aspx>
9. Chan, K.S., Chao, C.C. ve Chou, W.L., “Trade similarities and contagion among the Asian crisis economies”, **Journal of Asian Economies**, 13, 2002, s.271-283.
10. Crespo C.J. ve Wörz, J., “On Export Composition and Growth”, **Review of World Economics**, 141, 2005, s.33-49.
11. Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış ticaret göstergeleri**, Ülke guruplarına ihracat ve ithalat; <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls>
Toplam ihracat ve ithalat;
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekolar1/eko02.xls>
12. Feenstra R.C. and A.K. Rose, “Putting things in order: patterns of trade dynamics and growth”, **The Review of Economics and Statistics**, 82(3), 2000, s.369-382.
13. Finger, J.M. and Kreinin, M.E., “A measure of ‘Export Similarity’ and its possible uses”, **The Economic Journal**, 89, 1979, s.905-912.
14. Europa, **Final Report, The textiles and clothing industry in an enlarged community and the outlook in the candidate states**, 2005
http://europa.eu.int/comm/enterprise/textile/documents/tc_study_jan_2005_trade.pdf
15. Lall S. ve Weiss, J., “People’s Republic of China’s Competitive Threat to Latin America: An Analysis for 1990-2002”, **ADB Institute Discussion Paper**, No:14. 2004.
16. Linnemann, H. and Beers, C., “Measures of Export-Import Similarity, and the Linder Hypothesis Once Again”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, 124, 1988, s.445-457.
17. Lipsey, R.G., “The Theory of Customs Unions, A General Survey”, **Economic Journal**, 70, 1960, s.496-513.
18. Mac Dougall, “British and American Exports: a study suggested by the theory of comparative costs”, **Economic Journal**, 62, 1952, s.487-521.

19. Meade, J.E., **The theory of Customs Union**, North Holland Pub. Company, Amsterdam, 1955.
20. Özkale, N.L., “Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gümrük birlikleri kuramı açısından değerlendirmesi”, 3.İzmir Ekonomi Kongresi, DPT, Ankara. 1993.
21. Slaughter M.J., “Per capita income convergence and the role of international trade”, **American Economic Review**, 87(2). 1997, s.194-199.
22. Wonnacott, P., Lutz, M., “Is There a Case for Free Trade Areas”, **Economic Impact**, 4, 1989, s.26-32.
23. Viner, J., **The Customs Union Issue**, Carnegie Endowment for International Peace. 1950.
24. Yılmaz, B., “Turkey's competitiveness in the European Union: a comparison with five candidate Countries - Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania - and the EU15”, **Ezoneplus Working Paper**, No. 12. 2003.